

MONARCHIÁNK ÉS NÉMETORSZÁG

GABONÁVAL VALÓ ELLÁTÁSA,

A KÖTENDŐ KERESKEDELMI ÉS VÁMSZERZŐDÉS SZEMPONTJÁBÓL.

Az orosz pénzügyminiszter nemrég egy igen érdekes tanulmányban ¹⁾, vizsgálva Oroszország helyzetét a nemzetközi búzapiaczon, azzal a fontos kérdéssel is foglalkozott, hogy az agrár-vámokat, melyekkel Németország s ennek példáját követve a legtöbb európai állam saját mezőgazdaságát a nagy gabnatermelő országok versenye ellen megvédeni akarja, tulajdonképen az exportáló országok termelői viselik-e, vagy a védvamos államok fogyasztó közönsége?

E kérdés Oroszországra nézve nagyon fontos, mert ha állana az, a mivel a gabonavámokat rendszerint indokolni szokták, hogy t. i. azt úgy is a külföldi termelő fizeti meg, akkor Oroszország csak az egy 1888. évben Németországnak 12,5 millió, Franciaországnak 11,8 millió, Olaszországnak pedig 15 millió fémrubel adót fizetett volna.

A védvamos axioma — ugymond az idézett forrás — helyes volna, ha a bevivő országok termése felérné a népük élelmezésére szükséges összes gabonamennyiséget; mert akkor az idegen gabona csak úgy juthatna a belföldi piacokra, ha a külföldi exporteurök a helyi piaczi árnál a vám teljes összegével adnák olcsóbban gabonájukat. A védvamos országokban azonban a kereslet tényleg nagyobb a kínálatnál, a mi szükségkép áremelkedésre vezet, mely a vámot többé-kevésbé kiegyenliti.

Összehasonlítva az orosz gabona árát a vámokkal nem védekező és a védvamos országok piacain, csakugyan arra

---

¹⁾ Bő kivonatban lásd a francia földmívelési miniszter által kiadott »Bulletin« 1890. évi április havi füzetében.

az eredményre jut, hogy a gabonavámok nagy része nem az idegen termelőket, hanem a belföldi fogyasztókat terheli s kimondja, hogy a mily arányban növekszik azon országok kereslete, melyek saját termésükből a belfogyasztást fedezni nem tudják, a vámteherből annyival több fog esni rájuk s a gabonaexportáló országok oly arányban szabadulnak fel a kivitelükre nehezedő adó alól.

E következtetést más, hasonló alapon tett tanulmányok is megerősítik s ma már alig szenved kétséget, hogy a német agrárvámokból, ha volt is valami hasznuk a német mezőgazdáknak, a német nemzet összesége csak kárát látta azoknak. Németország tehát saját érdekei szempontjából is nagy hibát követett el, hogy az agrárvámokkal, melyekkel az olcsón termelő gabnaóriások versenye ellen védekezni akart, nemcsak ezeket zárta ki piaczaíró, hanem azokat az országokat is, melyek termelésüknek sem tömegével, sem olcsóságával a német mezőgazdaságnak félelmes versenytársai nem valának.

Nem akarunk rekriminációkba bocsátkozni, a mult legyen mult; ámde tanulságait, a mennyire lehet, értékesíteni kell a jövő számára. E tanulságokra épen jelenleg van legnagyobb szükség, midőn Németország, szakítva a korábbi szűkkeblű gazdasági politikával, új vámszerződés létesítésére törekszik monarchiánkkal.

A tárgyalások a magyar és osztrák és a német kormány között tényleg megkezdődtek s a siker nem kis reményével tekinthetünk befejezésük elé. Kedvező körülmény mindenekelőtt a politikai szövetségnek az az őszintesége és bensősége, mely úgy a monarchia népeinek, mint Németország lakosainak valóban vérükbe ment át s mely a gazdasági szövetség felé a logikai szükségszerűség erejével hajtja a szövetséges államok kormányait. Ily tényező továbbá az Osztrák-Magyar Monarchia két államának erős érdekközössége is, melyet kereskedelemügyi miniszterünk legutóbbi parlamenti nyilatkozata alkalmával oly határozottan, oly meggyőzőn s oly államférfiúi bölcseséggel hangsúlyozott. Ez érdekközösség nem fogja engedni, hogy a Németországgal tervezett gazdasági szövetség kicsinyes féltékenység s önző érdekek miatt hajótörést szenvedjen. De valószínűleg Németország gazdaközönsége is meg fogja érteni — s e tekintetben a fent idézett orosz tanulmány a legmeggyőzőbb érvül szolgálhat — hogy saját érdeke épen nem

kivánja az osztrák és magyar termelők távoltartását a német piaczoctól.

Hogy Németország egyhamar szakítson a védvamos irányzattal s a szabadkereskedés elveit írja zászlajára, alig hiszszük. A nyerstermelő országok ma sokkal félelmesebbek még, mint voltak a védvamos korszak előtt, mert épen a védvamosoktól sarkalva, termelésüket olcsóbbá, bőségesebbé tették, közlekedési eszközeiket bámulatos módon fejlesztették s a minimumra szállították le a szállítási költségeket. Az így megerősödött versenynyel hogy volna képes daczolni a védvamos országok földmívelő osztálya, melynek panaszai alapjukban már korábban is igazak valának, bár némi túlzás tagadhatatlanul volt e panaszokban.

A német piaczon jelenleg az orosz gabona uralkodik, 1889-ben a szabadforgalomba bevitt búzának 58·9⁰/₀-a, a rozs-nak 88·2⁰/₀-a, a zabnak 92·5⁰/₀-a, az árpának pedig 48·0⁰/₀-a orosz származású volt, a főbb gabonaneműek közül csak a kukoriczánál volt túlsúlyban az északamerikai árú; de itt is a második helyet az orosz foglalta el. E túlnyomóságát Oroszország kétségkívül a vámok eltörlése után is megtartaná, sőt talán még fokozná is s a német mezőgazdák épen a legnagyobb tömeg szállítására képes s a legolcsóbban termelő versenytárossal állanak szemközt védetlenül. A termelési költségekre természetesen megbízható adatok nincsenek s a dolog természete szerint nem is lehetnek, vannak azonban többé-kevésbé megközelítő becslések s a többször idézett orosz forrás is párhuzamot von az északamerikai, a kelet-indiai és az orosz búza termelési költsége közt s a szállítási költségeket is tekintetbe véve, arra a következtetésre jut, hogy a búza a londoni piacon az orosz termelőnek pudonkint (egy pud = 16 kilogr.) 2 kopekkel van kevesebbe, mint a kelet-indiai s 8 kopekkel, mint az északamerikai termelőnek.

A német termelőknak tehát életkérdés a védekezés Oroszország ellen, de ha a birodalom egyetemes érdekeit feláldozni nem akarják, okvetlenül oly országokkal kell vámszövetségre lépniök, melyek gabonafölösleggel rendelkeznek ugyan, de a melyekben a termelési viszonyok nem nagyon térnek el a németországi viszonyoktól.

Ebből a szempontból első sorban az Osztrák-Magyar Monarchia jön tekintetbe. Sokan azt állítják, hogy monarchiánk

már csak rövid ideig fog a gabonakivivő országok közé tartozni s közel az időpont, midőn saját szükségletünket sem leszünk képesek fedezni. A közös vámterület áruforgalmának adatai ezt a föltevést nem igazolják. Az áll, hogy árúmérlegünk roszból többnyire, kukoriczából pedig állandóan passiv, azonban a többi gabonaneműekből s ezek közt Magyarország legfőbb terményéből, a búzából a monarchia kiviteli képessége (kivált ha lisztkivitelünket is tekintetbe vesszük) épen nem apad s különösen az utóbbi évek alatt ismét nagy mennyiséget tudtunk a világpiacra vinni.

A mi speczialiter Magyarország kiviteli képességét illeti, Keleti Károly az 1878-iki párisi világkiállításról írt kitünő tanulmányában kimondta, hogy meg kell barátkoznunk azzal a gondolattal, hogy kétes dicsőségű szerepünk, a melynél fogva magunkat Európa egyik fő élelmezőjének s par excellence gabona-exportáló államnak tartottuk, a közel jövőben meg fog szünni. Tekintve a hazai termés korábbi eredményét, melyet akkor már a magyar hivatalos statisztika 10—11 évről konstatált, teljes joggal mondhatta ezt; mert valóban, ha a hetvenes években kenyérterményekből kivitelünk volt, az csak úgy volt lehetséges, hogy saját szájától vonta meg népünk az eladni valót s azok, a kik hittek a hazai ipar jövőjében, bizvást állithatták, hogy népünk foglalkozásában csak egy kissé több változatosságra s ezzel karöltve csak egy kicsit nagyobb jólétre és vagyonosságra van szükségünk, hogy még az áldottabb évek termését is magunk legyünk képesek elfogyasztani. Azóta azonban, hála érte népünk értelmi és morális erejének, a magyar mezőgazdaság roppant haladást tett, mit legjobban igazol a régi és újabb évek termésének pázhuzamba állítása. 1868-ban, mely évet rendkívül bő termésűnek tekintettünk, Magyarország búzatermése 29⁵⁶ millió hektoliter volt, 1889-ben pedig, midőn a rossz termés ellen nemcsak a termelő, hanem a kereskedő körökben is országszerte felhangzottak a panaszok, búzatermésünk 32⁹⁶ millió hektoliterre rugott. A mult évtizedekben nagy termésről beszéltünk, ha búzánk megközelítette a 30 millió hektolitert, az utóbbi évek jó termései 50 millió hektoliternél is többet adnak.

Ha az összes kenyérterményeket tekintjük, termett a szorosabb értelemben vett Magyarországon:

az 1869—73. évek átlagában	31·78	millió	hl.
az 1874—78. » »	39·61	»	»
az 1879—83. » »	47·22	»	»
az 1884—88. » »	60·70	»	»

A kenyértermények mennyisége 1889-ben a rossz termés folytán 48·00 millió hektoliterre szállott ugyan le, de még ez a mennyiség is meghalad, a legutolsót kivéve, minden korábbi 5 éves átlagot s a hanyatlást az 1890-ki termés 75·37 millió hektoliterével, bőven kipótolta. Pedig megjegyezzük, hogy ez adatok csak a szorosabb értelemben vett Magyarország termését képviselik, Horvát-Szlavonország ezenkívül évenként körülbelül 1·89 millió hektoliter búzát, 1·19 millió hektoliter rozsot s 811 ezer hl. kétszerest, összesen tehát 3·89 millió hl. kenyérterményt állít elő, nem is számítva sem itt, sem ott a kukoriczát, mely pedig nagy vidékeken igen fontos szerepet játszik népünk élelmezésében.

Ily mennyiségű gabona népünk élelmezésére valóban nem szükséges, még ha Nagy-Británia kenyérfogyasztását veszszük is zsinórmértékül, s tetemes mennyiséget vihetünk ki az osztrák és az egyéb külföldi fogyasztás számára.

Kivitelünk nem igen fog csökkenni még a természetes népszaporodás s az esetleg bekövetkező nagyobb jólét következtében sem, mert termelésünk korántsem érte el fejlődésének határát, a folyvást okszerűbbé váló gazdálkodás, ha nem is évről-évre — mert hiszen a mezőgazdaság az időjárás változó szeszélyétől függetleníteni sohasem fogja magát — de több évi átlagot véve tekintetbe, még huzamosabb ideig fogja emelni az átlagtermést.

Nagy megtakarítást érhetünk el, a fogyasztás megszorítása nélkül, a vetőmagon is. Ma még roppant sok vetőmagot elpocsékolunk. A sorvetőgépeket csak a nagybirtokosok használják, a középbirtokosok közül igen kevesen, a kisbirtokosok egyáltalán nem. A szóróvető-gépek, melyeknél a megtakarítás különben sem jelentékeny, még kisebb térre szorítkoznak s a közép- és kisbirtokosoknál a kézzel való vetés a szokás, s magunk tudunk rá nem egy példát, hogy kis paraszt-birtokon búzából 140—150 litert vetnek egy-egy (1200 négyszögöles) magyar holdba, mi hektáronként 324—347 liternek felel meg, holott Németországban az őszi búzából átlagosan 170—172 litert számitanak egy hektárra. A Magyarbirodalom

búzaterülete évenként körülbelül 3 millió hektárra rúg s ennek igen jelentékeny részén szertelenül pazarolják a vetőmagot. Ha majd a középbirtokosok is sorvetőgépeket használnak, sőt a kisbirtokosok, egymással szövetkezve, szintén beszerzik e rendkívül hasznos gazdasági gépet, mily nagymennyiségű gabonát takarítunk meg a fogyasztás vagy kivitel számára, mely jó időben, rossz időben állandó mennyiséggel szerepel, minthogy szűk termés után szintugy kell vetőmag s ha a jövő évi termést már eleve meghiusítani nem akarjuk, ugyanannyi vetőmag kell, mint bő termés után.

Ha Magyarország netto-gabonakivitelét 1882 óta (mióta új áruforgalmi statisztikánk működik) tekintjük, azt látjuk, hogy évi átlagos kivitelünk (levonva belőle a behozott mennyiséget) búzából 5·30 millió, rozsból 1·31 millió, árpából 2·64 millió, zabból 0·91 ezer, kukoriczából 0·78 ezer, lisztből pedig 3·64 millió métermázsára rugott, ha pedig a legnagyobb kivitelű 1888. évet tekintjük, búzából 7·80 millió, lisztből 4·65 millió, rozsból 1·60 millió, árpából 3·65 millió, zabból 905 ezer s kukoriczából 1·06 millió métermázsára, ha pedig a lisztet is búzára számítjuk át (75·6 kg. liszt = 100 kg. búzával), ez évben csak búzakivitelünk 13·95 millió métermázsát képviselt, folyó évi kivitelünk pedig valószínűleg még ezt a kolosszális mennyiséget is meg fogja haladni.

Magyarország gabonakivitelének túlnyomó részét azonban Ausztria fogyasztása köti le, a Németországgal való vámszövetségnél tehát csak az egész osztrák-magyar vámterület fölöslege jöhet tekintetbe. Tíz évi átlag szerint (1880—1889) az Osztrák-Magyar Monarchia évi kiviteli többlete a fontosabb gabonaneműek- és lisztből következőleg alakult:

búza	1.222 ezer métermázsá
rozs .. .. . (—)	407 » »
árpa	2.695 » »
maláta	959 » »
zab	363 » »
tengeri .. .. . (—)	1.363 » »
liszt	1.419 » »

A lisztet átszámítva búzára, a malátát pedig árpára, a vámterület buzafölöslege 3·19 millió métermázsára, árpa-fölöslege pedig 3·91 millió métermázsára rúg. E két fontos gabonaneműből tehát nagyon jelentékeny fölöslegünk van,

zabból ellenben már csak mérsékelt, rozsból pedig, de különösen kukoriczából erős hiányt mutat fel árú-mérlegünk.

Hogy monarchiánk kiviteli képességét megítélhessük, több év átlagát kellett vennünk, hogy elmosódjanak abban a jó és rossz termés okozta végletek. A tiz év alatt azonban, a melyről átlagunk szól, oly átalakulások is érvényesültek gabonaforgalmunkban, melyek nem az évi termés ingadozásával, hanem egyéb okokkal állnak összefüggésben. Így kukoriczából az utóbbi évek alatt korántsem szorultunk oly nagy mennyiségre, mint korábban, a behozatali többlet ebből 1888-ban már csak 385 ezer métermázsa, 1889-ben pedig csakis 74 ezer métermázsa volt. Nagy kukoricza-behozatalunk közvetlenül a román vámháború után szállt le, de nemcsak e miatt, hanem a szesztermelés, különösen az ipari szesztermelés megszorítása folytán; a mint szeszkivitelünk hanyatlott, a belfogyasztásban pedig az ipari szeszgyárak rovására a többnyire burgonyából dolgozó gazdasági szeszgyárak foglaltak el mind nagyobb tért, a kukoriczafogyasztásnak szükségképen csökkennie kellett s nem igen képzeljük, hogy még az esetben is, ha Romániával megszűnik a vámháború, kukoriczából ismét oly nagy mennyiségeket hoznánk be, mint korábban.

A Németbirodalom be- és kivitele (a szabad forgalomba és a szabad forgalomból) szintén az 1880—89-ki tiz évi átlag szerint következő volt:

	Bevitel métermázsa	Kivitel métermázsa	Beviteli többlet métermázsa
Búza	4.923 ezer	438 ezer	4.485 ezer
Rozs	7.347 »	86 »	7.261 »
Árpa	3.353 »	622 »	2.730 »
Maláta	606 »	63 »	543 »
Zab	2.232 »	201 »	2.031 »
Kukoricza ..	2.171 »	— »	2.171 »
Liszt	439 »	1.182 »	— »

Németországnak tehát csakis a lisztből van 742 ezer métermázsanyi kiviteli többlete, e mennyiséget is átszámítva búzára¹⁾ s levonva azt a búzaszükségletből, a netto-búzaszükséglet

¹⁾ A német mezőgazdasági statisztika 100 kg. búzát 82 kg. liszttel vesz egyenlőnek, átszámítási kulcsul tehát ezt használtuk, eltérőleg a saját lisztkivitelünk átszámításánál használt kulcstól, mely a budapesti malmok termelési adataiból vétetett.

leszáll 3·58 millió métermázsára, az árpaszükséglet ellenben árpára számítva át a malátát, 3·43 millió métermázsára emelkedik.

Összevetve most monarchiánk fölöslegét Németország gabonaszükségletével, tiz évi átlag szerint az évi hiány tesz:

búzából	0·48	millió métermázsát
rozsból	7·67	» »
kukoriczából	3·53	» »
zabból	1·67	» »

csak árpából mutatkozik 484 ezer métermázsá fölösleg.

Ez adatok kétségtelenül bizonyítják, hogy a vámegegyesülés esetén monarchiánk és a Németbirodalom határozottan a gabonabevitelre szoruló országok közé tartoznának. Magyarországra nézve tagadhatatlanul ez nem volna hátrány, mert hiszen nálunk első sorban a mezőgazdaság emelkedésével emelkedik s azzal együtt száll egész közgazdaságunk s a gabonaárak erős emelkedése általános föllendülést jelezne; de a vámszövetségre lépő országokra egyetemesen épen nem volna kívánatos, hogy a gabonaneműek helyi megdrágulása mellett a nagy gabonatermelő országok továbbra is sok millió métermázsá gabonát áraszszanak évenként a vámszövetség területére s a súlyos vámteher a belföldi fogyasztók nyakába szakadjon. Bár kétségtelen, hogy a német fogyasztókra nézve már ez az állapot is haladást jelentene, minthogy a mily mértékben csökkentené a szövetséges Osztrák-Magyar monarchia rendelkezésre álló fölöslege a gabonabevitelt, oly mértékben szabadulnának meg a német fogyasztók a reájuk súlyosan nehezedeő gabonavámoktól.

Legújabbán fölmerült a hír, s nem csekély valószínűség szól mellette, hogy a Németországgal kötendő vámszövetség Olaszországra is ki fog terjesztetni. Ha megvalósul, csak örülhet rajta mindenki, a ki a szerződő népek anyagi boldogulását szíven hordozza; mert oly nagy gazdasági területen, minő az új közgazdasági hármass szövetség lenne, az akadálytalan, illetőleg kevesebb akadálylyal terhelt forgalom a gazdasági erők teljes kifejlésére és érvényesítésére a legjótékonyabb hatással volna; a mi azonban az illető országok gabonával való ellátását illeti, arra, ez esetben, a vámszövetség saját termése még kevésbé volna képes. Olaszország búzából igen nagy bevételre szorul, tiz év átlagában (1880—89) a beviteli

többletet 4[·]₂₃ millió métermázsára rügött, az évtized első felében még mérsékelt volt ugyan, de 1884 óta oly roppant arányokat ért el, hogy 1885-ben 7[·]₁₁ millió, 1886-ban 9[·]₂₉ millió, 1887-ben 10[·]₁₁ millió, 1888-ban 6[·]₆₇ millió, 1889-ben pedig 8[·]₇₂ millió métermázsát képviselt. Ha a liszt átlagos beviteli többletét (346 ezer métermázsá) búzára számítjuk át, Olaszország összes, külföldről fedezendő búzaszükséglete 5[·]₂₈ millió métermázsára rüg. Egyéb gabonaneműekből sokkal kisebb a fedezendő szükséglet, kukoriczából átlagosan csak 39 ezer, zabból csak 19 ezer, árpából csak 6 ezer métermázsá; Olaszország rozs-szükséglete igen csekély, az áruforgalmi statisztikában e gabonanemből a be- és kivitel külön ki sincs mutatva.

Ha tehát Olaszországot is hozzászámítjuk a vámszövetséghez, a fentebb kimutatott számok annyiban módosulnak, hogy az évi átlagos búzaszükséglet, melyet kívülről kell fedezni, 480 ezer métermázsáról 5[·]₇₆ millió métermázsára emelkedik.

Ha önző szempontok vezetnének bennünket, — a mint imént említettük — örülnünk kellene a körülmények ily alakulásának, mert Magyarországnak, mint nyers termelő országnak, érdeke épen az, hogy a szövetséges államok gabonapiaczain minél nagyobb legyen a kereslet s ez minél magasabbra verje föl az árakat. Azonban a gazdasági szövetség állandóságát, sőt létesülését is csak valamennyi érdek méltányos kielégítésétől várhatjuk s vajjon ki lenne-e elégitve Németország, sőt Ausztria fogyasztó közönsége, ha fenttartatnék az az állapot, mely ellen Németországban már oly nagy elégetlenség nyilatkozik s melyet Magyarország gabonafölöslege csak enyhítene, de megorvosolni nem volna képes?

Itt csakis egy helyes megoldás képzelhető, az, hogyha a vámszövetség még más országokra is kiterjesztetik, melyek elég gabonafölösleggel bírnak a fentebb kimutatott hiány fedezésére.

Oroszországra természetesen gondolni sem lehet, részint a nevezett ország elzárkózottsága miatt, melyet jobb irányba terelni hiábavaló kísérlet volna, részint az orosz gabonatermelés nagy olcsósága és roppant tömege miatt, mely — ha egyáltalán van jogosultsága a nagy nyerstermelő országok ellen való védekezésnek — épen első sorban indokolja az agrárvámokat. Európán kívüli országokra ép oly kevésbé lehet gondolni, csak a Balkán-államok volnának hivatva rá,

hogy a gazdaságilag szövetkezett közép-európai államok kapcsában a hiányzó láncszemeket képezzék. Ez országok is olcsóbban termelnek ugyan, mint akár Németország, akár mi, de a nagyobb értelmiség, nagyobb tőke, szóval a mezőgazdaság nagyobb fejlettsége itt, meglehetősen kiegyenlíti azokat az előnyöket, melyeket a Balkán-országoknak az olcsóbb föld és munkaerő s a földművelés extenzív folytatása biztosít.

Itt főleg Románia és Bulgária jönne tekintetbe. Görögország maga is gabonabevivő állam, Törökországot pedig sajátos viszonyai és kötelezettségei miatt kellene figyelmen kívül hagyni. Szerbia természetszerűleg szintén a szövetséghez tartoznék, bár ez idő szerint ez országra sem lehet nagy súlyt fektetni, minthogy netto búzakivitele öt év átlagában alig tett 350 ezer métermázsát, a többi gabonaneműekből pedig egészen jelentéktelen kivitele volt.

Annál fontosabb Románia és Bulgária szerepe. A fiatal Bulgária, mely nagy energiájával és politikai érettségével méltán kivívta a civilizált világ csodálatát, gazdasági tekintetben is gyors haladást mutat. A mezőgazdaság térfoglalásáról hangosan szól a bevetett terület folytonos növekedése. A búzaterület ugyanis 1881-től 1888-ig 249 ezer hektárról 401 ezer hektárra, a rozsterület 61 ezerről 94 ezerre, az árpatere pedig 299 ezerről 357 ezerre emelkedett, a zab és tengeri nem mutat hasonló fejlődést, az előbbi 91 ezer hektárról, az utóbbi 90 ezerről csak 93 ezerre emelkedett; de nagy haladást mutat a dohány- és szőlőtermelés, ugy területre, mint különösen, ha a termést tekintjük, mely az előbbinél közel megkétszereződött, az utóbbinál közel megháromszorozódott. Nagy mértékben növekedett az előállított gabonamennyiség is s ezzel együtt rendkívül nagy lendületet vett a gabonakivitel. 1882-ben a gabonakivitel csak 740 ezer métermázsát, 1889-ben már 3.215 ezret tett; ugyanazon idő alatt a rozskivitel 220 ezerről 527 ezerre, a zabkivitel 20 ezerről 93 ezerre, a kukoriczkivitel pedig 696 ezerről 778 ezerre emelkedett, sőt az utóbbi években már 40—50 ezer métermázsára rúgó lisztkivitele is volt Bulgáriának, csak az árpakivitelnél látunk hanyatlást, ez 431 ezer métermázsáról 287 ezerre szállott le. Az emelkedésben kétségkívül szerepet játszik Kelet-Ruméliának Bulgáriával való egyesítése is. Az egyesítés óta négy évi átlagban a kivitel tett:

búzából	2·33	millió métermázsát.
rozsból	0·32	» »
árpából	0·19	» »
zabból	0·03	» »
kukoriczából	0·61	» »
lisztből	0·04	» »

Mínt hogy pedig Bulgáriának számbavehető gabona-bevitele nincs, a kimutatott mennyiséget nettokivitelnek tekinthetjük.

Még sokkal nagyobb Románia kivitele; az 1879—88. évek átlagában volt:

búzából	4·14	millió métermázsa.
rozsból	0·94	» »
árpából	2·20	» »
zabból	0·31	» »
kukoriczából	6·14	» »
lisztből	0·09	» »

Összevetve mind e mennyiségeket, az Osztrák-Magyar Monarchia, Német- és Olaszország fentebb kimutatott fedezetlen gabonaszükségletével, kitűnik, hogy az egész területen, melyet vámszerződés által összekapcsolva képzelünk, mutatkoznék árpából 3·37 millió, kukoriczából 3·32 millió, búzából pedig 1·22 millió hektoliter fölösleg, ellenben marad rozsból 6·33 millió s zabból 1·25 millió métermázsa fedezetlen hiány, vagy a fölösleget és hiányt külön összegezve: 7·91 millió métermázsa fölösleg és 7·63 millió métermázsa hiány, mi teljesen kiegészíti egymást. Nem akarjuk persze azt állítani, hogy a rozszükségletet árpával vagy kukoriczával lehetne fedezni, de az is tény, hogy a termelés bizonyos fokig idomul a kereslethez s a melyik gabonanemű termelése jövedelmezőbbnek mutatkozik — s a jövedelmezőséget első sorban a kereslet szabja meg — a felé fordul a mezőgazdák figyelmé. Hogy némi behozatal rozsból még így is lenne, az kétségtelen, de az nem is volna baj, mert árpából és lisztből viszont kivitelünk maradna s ép e két czikknél megszakitani a kereskedelmi összeköttetést Angliával, nagy hiba volna, mely egyes bőtermésű években, midőn sokkal nagyobb fölöslegünk maradna, mint az átlagévek szerint, erősen megboszná magát.

A Balkán-államok búzáját nem ellenszolgáltatás nélkül kellene vámmentesen vagy kedvezményes vám mellett be-

bocsátani a vámszövetséges területre. Vagy egészen be kellene őket vonni a vámszövetségbe, vagy pedig lehetőleg mérsékelt s minden más országnál kedvezményezettebb vámtételeket biztosítani a vámszövetséges országok iparczikkei számára. A Balkán-államok, mint határozottan nyerstermelő országok, rendkívül sokat nyernének vele, ha gabonájuknak közel találnának biztos és jól fizető piacot s nem lennének kénytelenek Angliában, hol az egész világ versenye összehat az árak lenyomására, keresni kétes piacot terményeiknek; de nyerne Németország, nyerne Ausztria, sőt nyernénk mi is, ha megnyernők amaz országokat iparczikkeink számára a nyugot-európai versenytől biztosított piaczul. Mily gazdasági siker lenne ez. Megvalósulna, — a miről oly rég álmodunk s a mit kereskedelemügyi miniszterünk elszánt akarattal s öntudatos tetterővel megvalósítani törekszik, — a keleti piaczok meghódítása. Oly hódítás lenne ez, melyben mindenik fél győztesnek érezné magát, mert a Balkán államoknak sem gazdasági, sem politikai függetlensége nem szenvedne legkisebb csorbát sem. És mégis a gazdasági előnyök mellett a politikai előnyöknek is mily becses forrása lenne e kereskedelmi szövetkezés. A Balkán-népek gazdasági érdekeikkel Nyugot felé utalva, Nyugothoz fűzve, a nyugoti czivilizáció jótékony hatása alatt nagygyá, szabaddá fejlődnének, a polgárosult emberiség javára; Nyugot visszatolná a keleti barbárság határait. S hazánk, ez a nagy országút nyugot és kelet közt, melyet csak az ozmán hódítás felforgató hatása fosztott meg ettől a szerepétől, ismét fölvenné régi misszióját, sokszorta nagyobb képességgel azt jól betölteni. Vasutainkon Kelet nyersterményei s Nyugot iparczikkei kereszteznék egymást, bő kamatozást biztosítva a vasutainkba fektetett sok száz milliónyi tőkének, az árúk piaczainkon cseréltetnének ki s a nagy kereskedelmi ügyletek élénk keringésbe hoznák a forgalmi élet eleven vérrel töltt ereit, ez az eleven pezsgés viszont serkentőleg hatna földművelésünkre, biztatólag iparunkra. A keleti piaczok tőszomszédságában, a bérczes Erdélyben fölvirágozhatnék az ipar s a keletkező gyári központok valódi védbástyáivá lehetnének veszélyeztetett nemzetiségünknek.